

УДК 341(477)+4

**ІНСТИТУТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ У СВІТЛІ ДВОСТОРОННЬОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Передерій О. С.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Дмітрів В. М.,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин
факультету міжнародних економічних відносин
і туристичного бізнесу
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація У статті на основі аналізу змісту положень актів договірної права України і Європейського Союзу визначається зміст такого правового інституту як «антикризове управління». Звертаючись до положень Угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом робиться спроба розкрити зміст інституту антикризового управління в декількох площинах суспільних відносин: політико-правовій площині, площині військово-технічного будівництва та забезпечення обороноздатності держави, площині господарсько-економічних відносин. Звертаючись до аналізу актів системи національного законодавства України наголошується, що інституту антикризового управління як специфічна форма державного адміністрування потребує додаткової правової регламентації. Зокрема, пропонується розробити чіткий організаційно-правовий механізм реалізації заходів антикризового управління як на національному рівні, так і в площині міждержавних відносин України з європейськими державами-партнерами, визначити критерії законності реалізації управлінських заходів антикризового управління, встановити критерії розмежування категорій «антикризове управління» і «добре урядування» що є самостійними формами управлінської діяльності.

Ключові слова: антикризове управління, державне управління, Європейський Союз, Україна, Угода про асоціацію, права і свободи громадян, національна безпека.

Аннотация В статье на основе анализа содержания положений актов договорного права Украины и Европейского Союза определяется содержание такого правового института как «антикризисное управление». Обращаясь к положениям Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом делается попытка раскрыть содержание института антикризисного управления в нескольких плоскостях общественных отношений: политико-правовой плоскости, плоскости военно-технического строительства и обеспечения обороноспособности государства, плоскости хозяйственно-экономических отношений. Обращаясь к анализу актов системы национального законодательства Украины отмечается, что институт антикризисного управления как специфической форме государственного администрирования нуждается в дополнительной правовой регламентации. В частности, предлагается разработать четкий организационно-правовой механизм реализации мероприятий антикризисного управления как на национальном уровне, так и в плоскости межгосударственных отношений Украины с европейскими государствами-партнерами, определить критерии законности реализации управленческих мероприятий антикризисного управления, разграничить категории «антикризисное управление» и «доброе управление» что является самостоятельными формами управленческой деятельности.

Ключевые слова: антикризисное управление, государственное управление, Европейский Союз, Украина, Соглашение об ассоциации, права и свободы граждан, национальная безопасность.

Annotation Based on the analysis of the regulations of the contractual law acts of Ukraine and the European Union the article defines the content of such legal institute as «anti-crisis management». Considering the regulations of the Association Agreement between Ukraine and the European Union an attempt is made to reveal the content of anti-crisis management institute in several aspects of social relations: political and legal aspect, the aspect of military and technical construction and provision of defensive capacity of the state and in the aspect of commercial and economic relations. On the basis of the analysis of national legislation of Ukraine the article stresses the point that anti-crisis management institute as a specific form of state administration needs additional legal regulation. In particular, it suggests developing a clear organizational and legal tool of implementing anti-crisis management means both at the national level and the level of the interstate relations between Ukraine and the European countries-partners, identifying criteria of implementing managerial means of anti-crisis management, defining the criteria for differentiating the categories «anti-crisis management» and «good governance» that are independent forms of governance.

Key words: anti-crisis management, state governance, the European Union, Ukraine, Association Agreement, rights and freedoms of citizens, national security.

Протягом останніх двох років Україна, як ніколи раніше в новітній історії, на весь світ заявила про себе як активний учасник євроінтеграційних процесів, що ставить за мету вступ до Європейського Союзу (далі – ЄС). Досягнення цієї історичної мети об'єктивно вимагає від держави формування потенційної здатності до ефективної протидії спільним для всіх народів Європи загрозам.

Передусім це активізація і поширення терористичної діяльності, загальноєвропейська криза міграційної політики, наявний дисбаланс розвитку держав і територій, проблеми забезпечення безпеки навколишнього середовища, складності розвитку гуманітарної сфери. Подолання зазначених явищ вимагає від учасників ЄС не лише своєчасного припинення подібних явищ, а й узгоджених упрежувальних заходів, які б були спрямовані на недопущення формування глобальних загроз. Це

ставити перед урядами європейських держав і України на порядок денний необхідність оновлення управлінських підходів до забезпечення сталого (збалансованого) соціального розвитку, розробки сучасної та ефективної модальності співпраці ЄС з іншими державами і суб'єктами міжнародних відносин.

У контексті складності зазначених завдань, найважливішим аспектом їх практичної реалізації і інституційного втілення є управлінський. У зв'язку з цим, як зауважують Т.К. Гречко і С.А. Лісовський важко недооцінити роль публічного управління – від формування його принципів, цілей та завдань до прийняття конкретних рішень щодо їх реалізації [6, с. 8]. Універсальний управлінський підхід, який дозволяє виробити конкретні і всеохоплюючі підходи до системної протидії глобальним викликам сучасності обумовив формування на теренах ЄС особливої правової інструкції державного адміністрування – *інституту антикризового управління*. Враховуючи те, що вказаний інститут права ЄС протягом останніх десятиліть набув певної універсальності і був запозичений багатьма державами, які не є членами ЄС включаючи Україну, виникає як доктринальна, так і практична потреба його всебічного дослідження. Відповідно, *метою статті є висвітлення основ правової регламентації інституту антикризового управління в двосторонніх договорах України і ЄС, з'ясування його ідейного змісту, висвітлення організаційно-управлінської проблематики практичної реалізації антикризової концепції*.

Нормативною основою статті стали акти двостороннього співробітництва України і ЄС, Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію). В свою чергу, теоретичним підґрунтям викладених позицій слугував науковий доробок таких вчених як В.І. Муравйов, Т.Є. Кагановська, Є.І. Григоренко, І.В. Яковюк, Т.К. Гречко, С.А. Лісовський, В.І. Шарий та інших.

Безпосередньому аналізу інституту антикризового управління має передувати розгляд змісту поняття «криза». У сучасному світі категорія «криза» є розповсюдженою і широкоживаною дефініцією, якою оперують представники різних сфері діяльності – від політичних діячів держав та посадових осіб впливових міжнародних організацій до працівників сфери споживчих послуг та інжинірингу. Так, довідково-інформаційні джерела визначають «кризу» як складний, загострений, різкий стан, перелом становища [8, с. 118]. Укладачі Сучасного тлумачного словника української мови наголошують на тому, що поняття «криза» найчастіше вживається для характеристики певного стану економічних, політичних, правових, управлінських, культурних, соціальних, демографічних та багатьох інших явищ і процесів. У зв'язку з цим, у довідкових джерелах виокремлюють кризу економічну, кризу промислову, кризу духовну, кризу медичну, кризу урядову, кризу політичну [13, с. 339].

У більшості випадків кризові суспільні явища мають всеохоплюючий характер і своєрідно проявляються у всіх площинах функціонування держави. Свого роду «класичними» прикладами масштабних кризових явищ, які у всьому світі вивчаються гуманітарним наукознавством є економічна криза у США 1929-1933 рр. («Велика депресія»), криза міжрасових відносин у Сполучених Штатах Америки в 1950-1960-х роках, кризове збройне протистояння на Близькому Сході між Палестиною і Ізраїлем [12, с. 246]. Перелік таких прикладів можна наводити і далі.

Юридична наука поки що також не виробила єдиного підходу до розуміння сутності кризових явищ. Аналіз сучасного законодавства України дає підстави констатувати, що нормативного визначення категорії «криза» на сьогодні не існує, а уніфіковані показники виміру деструктивного потенціалу криз не розроблені. Разом із тим, практика національного державотворення України протягом останніх десятиліть характеризується визнанням існування кризових явищ на формально-юридичному рівні. Так, якщо звернутися по пошукового сервісу офіційного веб-ресурсу Верховної Ради України і спробувати знайти нормативні акти, у назві яких фігурує слово з корінням «криз», то он-лайн пошук видасть більше двох сотень відповідних документів, норми яких розраховані на регулювання відносин у різних сферах [3]. Здебільшого це питання функціонування державних органів в умовах незадовільного стану економіки, функціонування паливно-енергетичного сектору, реалізації соціально-гуманітарної політики тощо. Аналіз змісту більшості документів дає підстави констатувати, що їх положення не містять чіткої офіційної інформації про перебіг виконання, ступінь практичного втілення передбачених у згаданих документах антикризових заходів суб'єктами державного управління. Разом із тим, на тлі поглиблення відносин України і ЄС поняття «криза» і похідні від нього терміни чим далі частіше вживаються у вітчизняній правовій практиці. Особливо це стосується такої категорії як «антикризове управління», яка вже стала однією з базових у європейській правовій доктрині. Буквально, формування інституту антикризового управління в праві ЄС стало логічним втіленням спільної політики ЄС в сфері безпеки і оборони.

Головною причиною формування інституту антикризового управління у правовому полі ЄС став збройний конфлікт на рубежі 1998-1999 рр. на території Косово між сербськими і албанськими збройними угрупованнями, який був фактором політичного напруження і економічної нестабільності загальноєвропейського значення¹. Первинне юридичне оформлення інституту антикризового управління в державах ЄС бере свій початок ще з позаминулого десятиліття, коли 10-11 грудня 1999 року на Саміті ЄС у Гельсінкі лідери європейських держав одностайно прийняли низку важливих рішень, спрямованих на спільну координацію протидії різноманітним кризовим явищам, що зачіпають солідарні інтереси держав Європи [5, с. 1015]. Здебільшого рішення стосувалися використання сил цивільної поліції, гуманітарної допомоги, сприяння у відтворенні адміністративних і

судових органів, цивільної оборони, моніторингу виборів, організаційної допомоги у сфері забезпечення прав людини на випадок особливого стану. Саміт доручив головуванню ЄС поглибити роботу з «інвентаризації» всіх можливостей європейського альянсу і зокрема кожного держави-члена альянсу щодо розробки сил швидкого реагування на неординарні ситуації. Таким чином, було створено специфічну організаційно-правову модель використання людських, матеріальних і військових ресурсів для якнайшвидшого вирішення кризової ситуації. Слід звернути увагу на те, що саме з 1999 року ЄС офіційно заявив, що реалізація військових заходів антикризового управління буде відбуватись на підставі автономного рішення ЄС без егіди Організації Об'єднаних Націй (ООН) або Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).

Важливим видається те, що після Гельсінського саміту держави-члени ЄС започаткували практику залучення третіх країн до антикризових заходів. З цією метою між ЄС та багатьма іншими державами було укладено рамкові угоди з означених питань. Предметна взаємодія України і ЄС в частині врегулювання криз і формування інституту антикризового управління як інституту двостороннього співробітництва бере свій початок від 2005 р., коли між двома сторонами було укладено Угоду «Про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз», яку було ратифіковано Законом України № 137-VI від 06.03.2008 р. (далі – Угода про кризи) [2]. Загальний зміст Угоди про кризу легалізує залучення сил та засобів України до спільної операції з ЄС, спрямованої на врегулювання кризи. Зокрема, в документі визначено, що Україна за погодженням із Радою ЄС може відряджати спеціальний цивільний чи військовий персонал для спільної участі з силами ЄС в операціях з врегулювання криз, сформульовано зобов'язання сторін у частині вимог до персоналу та забезпечення його статусу, встановлено систему оперативного підпорядкування персоналу, врегульовано аспекти фінансового забезпечення спільної участі сил в операції. Окремо слід наголосити, що документ визначає основи залучення військового контингенту України до антикризових операцій ЄС. Зокрема, визначається статус Вищого військового представника України, який представляє озброєний український контингент, регламентуються питання здійснення фінансування його діяльності. Таким чином, у 2005 році Україна заклала основу правової бази для перспективного приєднання до антикризової політики ЄС. Слід зауважити, що станом на момент підписання і час ратифікації, загальний зміст Угоди про кризу передбачав участь державних структур України у протидії кризам міжнародного характеру на території Європи у відповідності до пріоритетів зовнішньополітичної діяльності України.

Після ратифікації Угоди про кризу впродовж шести років у правовому полі України не створювалися нові інститути, що розраховані на протидію таким явищам як «криза». Але у зв'язку з активізацією євроінтеграційних прагнень нашої держави у 2014 році у вітчизняну правову систему

було впроваджено інститут антикризового управління. Це пов'язано з тим, що 16.09.2014 року Верховна Рада України ратифікувала Угоду про асоціацію [1]. Положення документу остаточно визначили, що антикризове управління є одним із найважливіших інститутів договірної права формату Україна – ЄС. Так, лише в тексті згаданого вище документа категорії «антикризове управління» і «кризові ситуації» зустрічається шість разів. Разом із тим, урахувавши «антикризову» спрямованість сутності документу, положення Угоди про асоціацію не дають повного уявлення про те, на які саме виклики розрахований інститут «антикризового управління». Не дає відповідь на це питання і національне законодавство України, оскільки категорія «криза» не є легітимізованою.

Визнаючи те, що конкретні кризові ситуації передбачити неможливо, а передумови криз як таких можуть бути найрізноманітнішими та непередбачуваними, сутність інституту антикризового управління потребує всебічного аналізу, тлумачення і вивчення. Це є необхідною умовою для вироблення змістовних засад оптимальної законодавчої регламентації цього інституту. Річ у тім, що невизначеність правового механізму реалізації антикризового управління, професійна неготовність суб'єктів державного управління до здійснення антикризових заходів може стати передумовою не лише обмеження, а й жорсткого порушення прав і свобод громадян. У зв'язку з цим, питання практичного втілення концепції антикризового управління набуває особливої делікатності, адже як справедливо зауважує І.В. Яковюк, на сьогодні в ЄС інститут прав людини є гарантією загальноєвропейської ідентичності і стабільності [14, с. 553]. Враховуючи те, що в Україні в цілому спостерігається низький рівень правопорядку, а державні гарантії прав і свобод громадян є слабкими, реалізація антикризового управління гіпотетично може набувати відверто антиправових форм. Очевидно, що наслідки цього є непередбачуваними і можуть бути своєрідною формою зловживання владою [10, с. 11; 9, с. 25]. Беручи до уваги аналіз наявної нормативної-договірної бази України і ЄС, пропонуємо розкрити зміст інституту антикризового управління в декількох площинах суспільних відносин. Висвітливо їх більш детально.

Перший контекст висвітлення сутності інституту антикризового управління розглядається у межах *політико-правової площини*. Так, у відповідності до норм Угоди про асоціацію, антикризове управління декларується як один з важливих заходів політичного діалогу (Розділ II Угоди про асоціацію – «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики»). У статті 4 «Цілі політичного діалогу» інститут антикризового управління постає перед нами як політична реакція на глобальні і регіональні виклики на основі певної загрози. Аналізуючи зміст вказаного розділу документу, є підстави констатувати, що антикризове управління тісно пов'язане з політико-безпековою конвергенцією України і європейських держав, обумовлюється необхідністю забезпечення

міжнародної стабільності на Європейському континенті, рівнем впровадження демократичних принципів у функціонування державного апарату, ствердженням в Україні принципу верховенства права, якістю забезпечення прав людини та основоположних свобод людини, недискримінації осіб, які належать до меншин, поваги до різноманітності, а також необхідністю консолідації політичних сил для проведення якісних реформ у державі.

Друга площина, у якій ми маємо змогу аналізувати зміст інституту антикризового управління є сектор *військово-технічного будівництва та забезпечення обороноздатності держави*. Виходячи зі змісту статті 7 Угоди про співробітництво («Зовнішня та безпекова політика») антикризове управління визначається як засіб досягнення стану безпеки і регіональної стабільності, фактор роззброєння, нерозповсюдження зброї, контролю над озброєннями та експортом зброї, а також поліпшення взаємовигідного діалогу України і ЄС у космічній сфері. В контексті цього ст. 10 документу («Попередження конфліктів, антикризове управління та військово-технічне співробітництво») закріплює положення, у відповідності до якого ефективне антикризове управління є передумовою приєднання України до Спільної політики безпеки і оборони ЄС шляхом участі українських представників у цивільних та військових операціях ЄС з подолання кризових ситуацій, а також участі у спільних військових навчаннях і тренуваннях.

Третій змістовий контекст розгляду інституту антикризового управління стосується *господарсько-економічної діяльності* і передбачає низку заходів, спрямованих на забезпечення енергетичної безпеки України. Виходячи зі змісту ст. 338 Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію Україна і ЄС зобов'язуються вибудувати солідарну систему співробітництва, спрямовану на недопущення кризових ситуацій в енергетиці. Враховуючи те, що енергетична безпека є гарантією функціонування економічної інфраструктури держави, антикризове управління в означеному секторі видається особливо важливим важелем стабільності енергетичної незалежності держави.

Наведене вище дає підстави констатувати, що в цілому інститут антикризового управління розрахований на забезпечення стійкості суспільних відносин у середині держави і паралельно має значення фактора стабільності в регіоні політико-географічного знаходження країни. Гіпотетично, антикризові заходи мають призупиняти, мінімізувати руйнування суспільного життя людей, передбачати компенсацію втрат унаслідок управлінського впливу на економічну, фінансову, духовну сфери життя суспільства [11, с. 10]. Проте практичному втіленню антикризових заходів має передувати вирішення на державному рівні кількох завдань.

По-перше, слід розробити чіткий організаційно-правовий механізм реалізації заходів антикризового управління як на національному рівні, так і в площині міждержавних відносин України з європейськими державами-партнерами; визначити в межах яких владних функцій буде здійснюватися антикризове управління. Адже, як справедливо відзначають

Т.Є. Кагановська та Є.І. Григоренко лише чіткі правові форми реалізації функцій держави здатні ефективно забезпечити конкретні напрями реалізації державної політики [7, с. 38]. Певні правові підвалини для цього в Україні створено. Так, у відповідності до Указу Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» № 92/2016 визначаються оперативні і оборонні спроможності держави для протидії кризовим явищам, які є загрозами національної безпеки України, а також встановлено коло державних інституцій, що відповідальні за усунення кризових ситуацій [4].

По-друге, слід сформулювати параметри законності і модель виміру ефективності реалізації заходів антикризового управління на національному рівні. Зокрема слід чітко встановити перелік повноважень конкретних посадових осіб за здійснення антикризових заходів та визначити суб'єктів контролю за їх діяльністю.

По-третє, потребує додаткового тлумачення співвідношення змісту таких інститутів двостороннього співробітництва України і ЄС як «антикризове управління» і «добре урядування» що є самостійними формами управлінської діяльності.

У підсумку слід вказати, що введення в дію всіх положень Угоди про асоціацію в найближчій історичній перспективі буде фактором поживлення науково-прикладної розробки національних моделей антикризового управління. Юридична наука і теорія державного управління в означеному контексті мають забезпечити ідейне наповнення цього процесу, стати каталізатором оперативного впровадження технологій антикризового управління, прискорити гармонізацію законодавства України і Європейського Союзу в частині регламентації подолання кризових явищ спільними зусиллями обох сторін задля забезпечення солідарних інтересів народів Європи жити у мирі та злагоді.

ПРИМІТКИ

1. Протягом останніх років ХХ століття на території колишньої Союзнаї Республіки Югославії систематичним стало збройне протистояння силових структур держави та невідомих збройних формувань так званої «Армії визволення Косово». Особливо резонансною подією такого протистояння стали події в населеному пункті Рачак (сьогодні – Республіка Косово), де на ґрунті етнічного протистояння представниками силових структур СРЮ було показово вбито кілька десятків албанських мирних жителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про ратифікацію Угоди між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулюванням криз: Закон України від 06.03.2008 р. № 137-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 23. – Ст. 212.
2. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09. 2014 р. № 1678-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main>

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» Указ Президента України № 92/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rnbo.gov.ua/documents/418.html>

5. Зібрання актів Європейського права. – К.: Ред. журн. «Право України» / Європейський Союз / упор. К.В. Смирнова; за заг. ред. В.І. Муравйова. – 2013. – 1064 с.

6. Гречко Т.К., Лісовський С.А., Романюк С.А., Руденко Л.Г. Публічне управління в забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку: [навч. посіб.] / Т.К. Гречко, С.А. Лісовський, С.А. Романюк, Л.Г. Руденко. – Херсон: Грінь Д.С., 2015. – 264 с.

7. Кагановська Т.Є., Григоренко Є.І. Основи загальної теорії держави: навчальний посібник / Т.Є. Кагановська, Є.І. Григоренко. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – 108 с.

8. Кризис // Малая советская энциклопедия / [Анничков Н.Н., Баранов А.Н., Баранов Н.В. и др.]; под ред. Б.А. Введенского. – [3-е изд.]. – М.: Государственное научное издательство «Большая советская энциклопедия», 1959. – Т. 9. – 1306 с.

9. Камынин И. Некоторые аспекты понятия «злоупотребление властью» / И. Камынин // Законность. – 2001. – № 8. – С. 25-29.

10. Смирнов А.М. Правовий статус жертв правосуддя та зловживання владою як особливий вид правового статусу людини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / А.М. Смирнов. – Х., 2004. – 19 с.

11. Шарий В. І. Антикризисні технології як механізм реалізації цілей державного управління: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управл.: спец. 25.00.02 – «Механізми державного управління» / В.І. Шарий. – К, 2006. – 20 с.

12. Шацко В.К. Новейшая история XX века / В.К. Шацко. – М.: ООО «Издательство «РОСМЭН-ПРЕСС», 2004. – 319 с.

13. Яковлева А.М., Афонська Т.М. Сучасний тлумачний словник української мови / А.М. Яковлева, Т.М. Афонська. – Х.: Торсінг Плус, 2007. – 672 с.

14. Яковюк І.В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз: монографія / І.В. Яковюк. – Х.: Право, 2013. – 760 с.

УДК 347.6(540) «1954»

ПЕРВЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В БРАЧНО-СЕМЕЙНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ИНДИИ XX ВЕКА – СПЕЦИАЛЬНЫЙ ЗАКОН О БРАКЕ 1954 ГОДА

Рожественская Е. С.,

кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры государственно-правовых дисциплин
юридического факультета
Харьковского национального университета
имени В.Н. Каразина

Анотація В статье рассмотрен Специальный закон о браке 1954 года. Индии и исторический контекст его принятия.

Ключевые слова: Индия, закон, брак и семья, традиция, обычай, индуизм, Специальный закон о браке 1954 года.

Анотація У статті розглянуто Спеціальний закон про шлюб 1954 року. Індії та історичний контекст його прийняття.

Ключові слова: Індія, закон, шлюб і сім'я, традиція, звичай, індуїзм, Спеціальний закон про шлюб 1954 года.

Annotation The article considers Special Marriage Act 1954 India and historical context of it's acceptance.

Key words: India, law, marriage and family, tradition, custom, hindy, Special Marriage Act 1954.

На момент получения независимости, право Индии отличалось сложностью, запутанностью и эклектичностью. Оно включало в себя нормы английского общего права (common law), колониального индийского законодательства, законы Британского парламента, принятые специально для Индии, законодательные акты индийского парламента, а также нормы личного религиозного права – индуистского, мусульманского, буддийского.

Только два раза за всю историю древности и средних веков Индия была единым государством – в период завоеваний Маурьи и Великих Моголов. Все остальное время в течение тысячелетий на ее территории находились отдельные, разрозненные княжества постоянно враждовавшие между собой. Поэтому именно индуистское религиозное право все это время выполняло объединяющую роль для

множества этнически разрозненных, говорящих на разных языках народов, которые населяли территорию современной Индии. Индуистское право формировалось вокруг местных обычаев и обыкновений, включая их в свои нормы. На особую роль обычая, при вынесении судебных решений, указывали источники индуистского права – дхармашастры – Брихаспатисмрити, Нарада, Законы Ману и др. В условиях территориальной и политической раздробленности, именно сельские и городские общины, как замкнутые саморазвивающиеся системы, стали центром общественной жизни Индии. А обычай, особенно религиозный – основой социальной жизни, гарантией стабильности и критерием справедливости.

В колониальный период некоторые обычаи, не подлежащие рациональному объяснению, входили в жесткие противоречия с английским законодательством и решениями британских судов.